

МИШЕЛ УЕЛБЕК, „ДИЈАГНОСТИЧАР НОВОГ ЕВРОПСКОГ СУМРАКА”

Могућности једног острва

Његов вртоглави успон из потпуне анонимности и милионски тиражи које данас остварује сведоче о томе да је могуће спојити наизглед неспојиво: писати о озбиљним стварима а истовремено бити конкурентан на тржишту, мислити неконформистички и говорити политички некоректно а одржавати свеprisутност у медијима, бити срачунато провокативан и отворено писати о сексуалним темама а не скренути у порнографију и литерарни шунд

Пише: Марко Танасковић

Ле-ти-ми-чан упо-ред-ни по-глед на књи-жев-не бест-се-лер ли-сте за-пад-но-е-вроп-ских зе-ма-ља от-кри-ва за-бри-ња-ва-ју-ће ви-сок ни-во ома-со-вље-ног не-у-ку-са и до-ми-на-ци-ју све-моћ-ног мар-ке-тин-га. Осим Ко-е-љо-вих псе-у-до-спи-ри-ту-ал-них бућ-ку-ри-ша, са-та-ни-стич-ког Ха-ри По-те-ра и не-из-бе-жног Де-на Бра-у-на, до-ми-ни-ра-ју углав-ном пет-па-рач-ки три-ле-ри, хо-ли-вуд-ске екра-ни-за-ци-је, те-ле-ви-зиј-ски ку-ва-ри и упут-ства за ис-пи-ра-ње мо-зга и за-то-мља-ва-ње

ин-ди-ви-ду-ал-но-сти по-зна-ти-ји као тзв. „селф хелп букс”.

Ипак, и по-ред та-ко ге-не-рал-но обес-хра-бру-ју-ћег ста-ња са-вре-ме-не ко-мер-ци-јал-не бе-ле-три-сти-ке, по-сто-је из-у-зе-ци ко-ји вра-ћа-ју ве-ру у моћ романа да про-ме-ни људ-ске жи-во-те, иза-зо-ве же-сто-ке по-ле-ми-ке и по-кре-не со-ци-јал-ни ди-ја-лог о не-ким вр-ло шка-кљи-вим те-ма-ма ко-је су, на-мер-но или слу-чај-но, до-сад би-ле гу-ра-не у стра-ну и пре-ћут-ки-ва-не од стра-не вла-да-ју-ће кул-ту-ре. Је-дан од та-квих из-у-зе-та-ка, на-ро-чи-то бли-ста-вих, је-су и це-ло-куп-на ка-ри-је-ра и де-ло но-вог фран-цу-ског ли-те-рар-ног Ме-си-је, Ми-ше-ла Уелбе-ка. Ње-гов вр-то-гла-ви успон из пот-пу-не ано-ним-но-сти и ми-ли-он-ски ти-ра-жи ко-је да-нас оства-ру-је све-до-че о то-ме да је мо-гу-ће спо-ји-ти на-из-глед не-спо-ји-во: пи-са-ти о озбиљ-ним ства-ри-ма а исто-вре-ме-но би-ти кон-ку-рен-тан на тр-жи-шту, ми-сли-ти не-кон-фор-ми-стич-ки и го-во-ри-ти по-ли-тич-ки не-ко-рект-но а одр-жа-ва-ти све-при-сут-ност у ме-ди-ји-ма, би-ти сра-чу-на-то про-во-ка-ти-ван и отво-ре-но пи-са-ти о сек-су-ал-ним те-ма-ма а не скре-ну-ти у пор-но-гра-фи-ју и ли-те-рар-ни шунд. Овом 47-го-ди-шњем Фран-цу-зу је све то по-шло за ру-ком, а уз пут је сти-гао и да у ве-ли-ком сти-лу књи-жев-ност сво-је зе-мље вра-ти на глав-ну ли-те-рар-ну по-зор-ни-цу Евро-пе и да обезбеди пре-сти-жну ети-ке-ту „Ка-ми-ја сво-је ге-не-ра-ци-је”. О то-ме ко-ли-ки је Уелбе-ков да-на-шњи ути-цај до-вољ-но го-во-ри и чи-ње-ни-ца да је на дан из-да-ва-ња ње-го-вог по-след-њег ро-ма-на *Мо-гућ-ност јед-ног остр-ва* имао де-се-то-ми-нут-но го-сто-ва-ње у днев-ни-ку фран-цу-ске на-ци-о-нал-не те-ле-ви-зи-је, а да је *Монд* ре-че-ном ро-ма-ну та-ко-ђе по-све-тио чак две стра-не у ко-ји-ма је по-хва-ла-ма изо-ба-си-пао и ауто-ра и са-мо де-ло.

ШЕЗДЕСЕТОСМАШКИ ПОРОДИЧНИ ГРЕХ

Уелбе-ко-ви по-че-ци ипак су би-ли да-ле-ко скром-ни-ји. Ро-ђен на фран-цу-ском остр-ву Ла Ре-у-ни-он 1958, као де-те са-мо-жи-вих ро-ди-те-ља ко-ји су сма-тра-ли да бри-га о де-те-ту угро-жа-ва њи-хов нео-ба-ве-зни, сло-бод-њач-ки на-чин жи-во-та, већ у ше-стој го-ди-ни је по-ве-рен на бри-гу ба-би ко-ја је жи-ве-ла у Ди-си-ју, бли-зу Па-ри-за.

Ње-го-во де-тињ-ство и ра-ну адо-ле-сцен-ци-ју оп-те-ре-ћу-је осе-ћа-ње уса-мље-но-сти и не-до-стат-ка мај-чин-ске љу-ба-ви. „До да-на да-на-шњег, ка-да же-на од-би-је да ме до-дир-не или по-ми-лу-је, ја не-из-мер-но па-тим... До сво-је смр-ти, оста-ћу на-пу-ште-но, упла-ше-но де-те”, на-пи-сао је у јед-ном од сво-јих ин-тер-нет днев-ни-ка.

На-кон сту-ди-ја и сти-ца-ња ди-пло-ме ин-же-ње-ра агро-но-ми-је, Уелбек се вр-ло млад же-ни се-стром сво-га ко-ле-ге са сту-ди-ја и убр-зо до-би-ја си-на. То-ком тих го-ди-на он се бо-ри са не-за-по-сле-но-шћу и де-пре-си-јом, да би на-кон раз-во-да за-вр-шио на ле-че-њу у пси-хи-ја-триј-ској кли-ни-ци. По из-ла-ску из те уста-но-ве, при-хва-та се по-сла ком-пју-тер-ског про-гра-ме-ра у фран-цу-ском пар-ла-мен-ту и по-чи-ње да пи-ше пе-сме. Кре-ће се углав-ном у бо-ем-ским, ле-ви-чар-ским кру-го-ви-ма, а пра-ви ли-те-рар-ни про-бој до-жи-вља-ва по об-ја-вљи-ва-њу свог пр-вог ро-ма-на *Про-ши-ре-њ е под-руч-ја бор-бе*

(1994) ко-ји по-ста-је култ-на књи-га у Фран-цу-ској. У том по оби-му крат-ком де-лу, већ се кри-ста-ли-шу Уелбе-ко-ве оп-се-сив-не те-ме не-до-стат-ка љу-ба-ви и оту-ђе-ња мо-дер-ног европ-ског про-фе-си-о-нал-ца у па-клу би-ро-кра-ти-је, као и сво-ђе-ња сек-су-ал-но-сти на ро-бу ко-ја под-ле-же не-ми-ло-срд-ним за-ко-ни-ма тр-жи-шта, чи-ме се на-ме-ћу вр-ло ја-сне и су-ро-ве хи-је-рар-хи-је и про-из-во-де по-вла-шће-ни до-бит-ни-ци и огор-че-ни гу-бит-ни-ци.

Је-зик ко-јим пи-ше је бри-так и све-ден, под ви-дљи-вим ути-ца-јем но-вог аме-рич-ког ми-ни-ма-ли-зма Бре-та Ис-то-на Ели-са, а ге-не-рал-ни тон без-на-ђа и ни-хи-ли-зма опле-ме-њу-је лу-цид-ним оп-сер-ва-ци-ја-ма и ко-мен-та-ри-ма у ко-ји-ма до-ла-зи до из-ра-жа-ја ње-гов па-ра-док-сал-ни, мрач-ни сми-сао за ху-мор. Као сво-је ли-те-рар-не уз-о-ре, у ин-тер-вју-и-ма из тог пе-ри-о-да, он по-но-сно ис-ти-че зе-мља-ке Се-ли-на, Бал-за-ка и Бо-дле-ра, као и Нем-ца То-ма-са Ма-на, пре све-га због *Ча-роб-ног бре-га* ко-ји сма-тра сво-јом оми-ље-ном књи-гом.

Ипак, на пра-вог Уелбе-ка чи-та-лач-ка пу-бли-ка је мо-ра-ла да са-че-ка до 1998. и из-да-ва-ња ње-го-вог дру-гог ро-ма-на, *Еле-мен-тар-не че-сти-це*. Тај ве-ли-чан-стве-ни, сло-је-ви-ти ро-ман иде-ја до-нео му је свет-ску сла-ву и мо-же се сло-бод-но ре-ћи да пред-ста-вља нео-спор-ни вр-ху-нац ње-го-вог до-са-да-шњег опу-са. У пи-та-њу је сна-жна и по-тре-сна при-ча о два по-лу-бра-та, Ми-ше-лу и Бру-ну, на-уч-ни-ку и књи-жев-ни-ку, аске-ти и раз-врат-ни-ку, кроз чи-је ди-ја-ме-трал-но опреч-не жи-во-те аутор са-гле-да-ва ши-зо-фре-ну рас-по-лу-ће-ност сво-је лич-но-сти и упо-ре-ћу-је оно за шта сма-тра да су две доминантне и под-јед-на-ко опа-сне ма-ни-фе-ста-ци-је ин-ди-ви-ду-а-ли-зма ко-је су, по ње-му, обе-ле-жи-ле два-де-се-ти век – хлад-ни ра-ци-о-на-ли-зам и нео-б-у-зда-ни хе-до-ни-зам.

У Еле-мен-тар-ним че-сти-ца-ма Уелбек се до-ти-че и те-ме по-бољ-ша-ња вр-сте и
кло-ни-ра-ња, на тра-гу Хак-сли-је-вог Вр-лог но-вог
све-та, при-пре-ма-
ју-ћи те-рен за оно чи-ме ће се оп-шир-ни-је ба-ви-ти у
Мо-гућ-но-сти јед-ног остр-ва
, свом нај-но-ви-јем, фу-ту-ри-стич-ком ро-ма-ну. Та-ко-ђе у
Елементарним че-сти-ца-ма
, Уелбек раз-ра-ђу-је већ на-че-те те-ме фру-стри-ра-не сек-су-ал-но-сти, сра-мо-те
ста-ре-ња и тр-жи-шног, ра-чун-циј-ског при-сту-па љу-ба-ви, об-ру-ша-ва-ју-ћи се свом
си-ли-ном сво-га та-лен-та на ге-не-ра-ци-ју „ше-зде-се-то-сма-ша” и сек-су-ал-ну
ре-во-лу-ци-ју с кра-ја 60-их, ко-ја је по ње-му глав-ни кри-вац за рас-пад
тра-ди-ци-о-нал-не по-ро-ди-це и по-сле-дич-ни мо-рал-ни ко-лапс За-пад-не Евро-пе.
Би-ла је то ње-го-ва лич-на осве-та ро-ди-те-љи-ма ко-ји су га на-пу-сти-ли и осу-ди-ли на
жи-вот ис-пу-њен са-мо-пре-зи-ром, не-си-гур-но-сти-ма и сум-њом.

ЗЕЧЕВИ И КРУПНА ЛОВИНА

По-ред то-га што су га по-твр-ди-ле као вр-сног при-по-ве-да-ча ко-ји те-ра чи-та-о-ца да
с не-стр-пље-њем окре-ће стра-ни-це, *Еле-мен-тар-не че-сти-це* су пред-ста-ви-ле и
Уелбе-ка као ин-три-гант-ног по-ле-ми-ча-ра ко-ји је у јав-ни дис-курс вра-тио те-ме
од-но-са Евро-пља-на пре-ма ими-гра-ци-ји тре-ће-свет-ских ма-са и при-гу-ше-ној
еко-ном-ској, по-ли-тич-кој, кул-тур-ној и сек-су-ал-ној тен-зи-ји ко-ја ти-ња ис-под
по-вр-ши-не у на-вод-но хар-мо-нич-ној, мул-ти-кул-ту-рал-ној Фран-цу-ској. Ако је
Шпен-глер био у пра-ву, и ако је за-пад-на ци-ви-ли-за-ци-ја да-ле-ко иза се-бе оста-ви-ла
пе-ри-о-де хе-рој-ске мла-до-сти и кре-а-тив-не зре-ло-сти, он-да се Уелбек спон-та-но
на-мет-нуо као је-дан од нај-у-спе-шни-јих ди-јаг-но-сти-ча-ра бо-ле-сти ње-не
де-ка-дент-не ста-ро-сти.

По Уелбе-ку, жи-вот на За-па-ду је по-стао не-под-но-шљив и бе-сми-слен; љу-бав је
усту-пи-ла ме-сто бе-зна-чај-ним и по-ни-жа-ва-ју-ћим сек-су-ал-ним кон-так-ти-ма,

ре-ли-ги-ју су за-ме-ни-ле плит-ке и мо-рал-но нео-ба-ве-зу-ју-ће „њу ејц” фи-ло-зо-фи-је и сек-те, а ме-ха-ни-зми и при-ти-сци тр-жи-шта и по-тро-шач-ког мен-та-ли-те-та ну-жно до-во-де до стерилности ду-ха и рас-пу-сно-сти те-ла. Ње-го-ви сме-ли ста-во-ви и ве-ли-ки ко-мер-ци-јал-ни успех и из-ван гра-ни-ца Фран-цу-ске, осим број-них при-ста-ли-ца и по-бор-ни-ка, до-не-ли су му и сра-змер-но мно-го оспорава-лаца и иде-о-ло-шких про-тив-ни-ка. Ње-го-ви до-ју-че-ра-шњи са-ве-зни-ци са ле-ви-це су му раз-о-ча-ра-но окре-ну-ли ле-ђа, оп-ту-жу-ју-ћи га да је на-ци-о-нал-фрон-то-вац и ре-ак-ци-о-нар и ста-вља-ју-ћи му на те-рет ми-зан-тро-пи-ју, ми-зо-ги-ни-ју и ра-си-зам. Чак ни око чи-сто умет-нич-ке вред-но-сти ње-го-ве про-зе ни-је би-ло мо-гу-ће по-сти-ћи са-гла-сност.

Док је по-зна-ти бри-тан-ски ро-ман-си-јер Џу-ли-јан Барнс на-пи-сао да Уелбек „ло-ви круп-ну ло-ви-ну, а сви ми оста-ли се за-до-во-ља-ва-мо уби-ја-њем зе-че-ва”, би-ло је мно-го оних ко-ји су, као Су-зан Зон-таг, у ње-му ви-де-ли тек „ма-лог, ис-фру-стри-ра-ног пор-но-гра-фа ко-ји не мо-же ни-шта да по-ва-ли”. Без-на-де-жно не-при-влач-не спо-ља-шњо-сти, у нај-бо-љој фран-цу-ској тра-ди-ци-ји ин-те-лек-ту-ал-них стра-ши-ла ка-кви су би-ли Сар-тр и Се-лин, склон ал-ко-хо-ли-зму и без по-треб-не ха-ри-зме у јав-ним на-сту-пи-ма, Уелбек ни-је успе-вао да у ме-диј-ској аре-ни од-бра-ни сво-је ста-во-ве и не-у-тра-ли-ше кр-во-жед-не кри-ти-ча-ре. Умо-ран од кон-тро-вер-зи, по скла-па-њу свог дру-гог бра-ка на-пу-стио је Фран-цу-ску и пре-се-лио се у Ир-ску, округ Корк, због то-га што је то би-ла „нај-за-пад-ни-ја тач-ка на ко-ју је мо-гао да до-ђе а да и да-ље бу-де у Евро-пи” и за-то што је то би-ла је-ди-на зе-мља у окви-ру ЕУ ко-ја има по-зи-тив-ну сто-пу при-род-ног при-ра-шта-ја.

Та-мо је и на-пи-сао свој тре-ћи ро-ман *Плат-фор-му* (2001), још јед-ну за-је-дљи-ву про-во-ка-ци-ју у ко-јој је као од-го-вор на ци-ви-ли-за-циј-ски за-мор до-бро-сто-је-ћих За-пад-ња-ка и њи-хов уса-хли ли-би-до по-ну-дио сек-су-ал-ни ту-ри-зам на Да-ле-ком Ис-то-ку у окви-ру ко-га је би-ло мо-гу-ће, за ма-ле па-ре, ку-пи-ти при-влач-на те-ла и ро-бов-ску на-кло-ност си-ро-ма-шних Ази-јат-ки-ња. Иако озна-ча-ва ма-ли пад фор-ме за Уелбе-ка, и *Плат-фор-ма* по-твр-ђу-је ње-го-ву не-над-ма-шну спо-соб-ност уоча-ва-ња бит-них ди-ле-ма и до-ми-нант-них тен-ден-ци-ја за-пад-ног дру-штва и њи-хо-во вр-ло пла-стич-но опи-си-ва-ње кроз жи-во-те и раз-ми-шља-ња ју-на-ка, ко-ји увек но-се јак ауто-би-о-граф-ски пе-чат.

Кри-тич-ка ре-цеп-ци-ја ро-ма-на по-но-во је би-ла по-де-ље-на, а чи-ње-ни-ца да је Уелбек, кроз уста свог ли-те-рар-ног про-та-го-ни-сте, по-но-во др-ско на-зва-ног Ми-шел, из-го-во-рио не-ке ве-о-ма по-грд-не ре-чи о исла-му као ре-ли-ги-ји и да је ро-ман про-роч-ки на-ја-вио та-лас те-ро-ри-стич-ких на-па-да ко-ји су за-по-че-ли 11. сеп-тем-бром 2001, по-ди-гла је ме-диј-ску тем-пе-ра-ту-ру до тач-ке кљу-ча-ња. Сам пи-сац је чак, у не-ве-ро-ват-ном пре-се-да-ну, из-ве-ден пред суд под оп-ту-жба-ма да је од-ре-ђе-ним па-су-си-ма у књи-зи иза-зи-вао ра-сну и вер-ску мр-жњу и не-тр-пе-љи-вост пре-ма му-сли-ма-ни-ма. Оп-ту-жба је, на-рав-но, ка-сни-је по-ву-че-на, а то-ком су-ђе-ња Уелбек ни-јед-ног тре-нут-ка ни-је ре-те-ри-рао, све вре-ме твр-де-ћи да ислам као ре-ли-ги-ју пре-зи-ре и да је сма-тра нај-глу-пљом од свих мо-но-те-и-стич-ких ре-ли-ги-ја, што га је су-о-чи-ло са го-то-во сва-ко-днев-ним прет-ња-ма смр-ћу од стра-не исла-ми-стич-ких экс-тре-ми-ста. Ипак, сва та ха-ла-бу-ка и кон-тро-верз-ност учи-ни-ле су и да *Плат-фор-ма* по-но-ви за-ви-дан фи-нан-сиј-ски успех ње-го-вих прет-ход-них ро-ма-на, а про-ме-на из-да-ва-ча и про-да-ја пра-ва за екра-ни-за-ци-ју филм-ској ин-ду-стри-ји учи-ни-ле су од ње-га ви-ше-стру-ког ми-ли-о-не-ра. Ве-чи-ти аут-сај-дер и не-за-до-вољ-ник из-не-на-да се об-рео на стра-ни по-бед-ни-ка. Је-ди-но што му је пре-о-ста-ло је да свој ци-ни-зам и моћ опа-жа-ња окре-не пре-ма са-мом се-би, што нас до-во-ди до ње-го-вог по-след-њег де-ла, *Мо-гућ-но-сти јед-ног остр-ва* (2005).

У *Мо-гућ-но-сти јед-ног остр-ва* (код нас још увек нео-бја-вље-ној) Уелбек нам се от-кри-ва у свом нај-о-го-ље-ни-јем, ауто-и-ро-нич-ном из-да-њу кроз из-ра-зи-то ауто-би-о-граф-ски лик Да-ни-је-ла, оста-ре-лог ко-ми-ча-ра и дру-штве-ног про-во-ка-то-ра ко-ји је из-гра-дио ка-ри-је-ру и згр-нуо бо-гат-ство „на ко-мер-ци-јал-ној экс-пло-а-та-ци-ји ло-ших ин-стин-ка-та”, као што су ра-си-зам, пе-до-фи-ли-ја и исла-мо-фо-би-ја и ко-ји очај-нич-ки по-ку-ша-ва свом ис-пра-зном жи-во-ту да обез-бе-ди сми-сао кроз стра-стве-ну и на про-паст осу-ђе-ну ве-зу са дво-стру-ко мла-ђом шпан-ском глу-ми-цом. Ус-пут, он се упе-тља-ва и са јед-ном сек-том ко-ја про-па-ги-ра кло-ни-ра-ње и сла-ви ван-зе-маљ-це (очи-глед-на алу-зи-ја на Ра-е-ли-јан-ску сек-ту ко-ја је 2002. твр-ди-ла да је успе-шно кло-ни-ра-ла пр-во људ-ско би-ће). Ка-ко ро-ман од-ми-че, глав-ни ју-нак по-чи-ње све озбиљ-ни-је да кон-тем-пли-ра мо-гућ-ност дру-ге шан-се и веч-ног жи-во-та кроз са-свим ре-ал-ну оп-ци-ју ге-нет-ске об-но-ве ко-ју му ну-ди сек-та. Гра-де-ћи фа-бу-лу по-мо-ћу Да-ни-је-ло-вих се-ћа-ња и на-кнад-них бе-ле-жа-ка ње-го-вих кло-но-ва, аутор се по-но-во хва-та у ко-штац са фе-но-ме-ни-ма но-вог до-ба као што су: од-у-ми-ра-ње љу-ба-ви, очај-нич-ка по-тра-га за сек-сом, култ мла-до-сти, три-јумф на-у-ке над ре-ли-ги-јом и не-за-си-ти, ба-нал-ни кон-зу-ме-ри-зам.

Иако је Уелбе-ко-ва ни-хи-ли-стич-ка по-за и да-ље на-из-глед не-про-бој-на, а ње-гов ан-тро-по-со-ци-о-ло-шки пе-си-ми-зам не-так-нут, ипак се на мо-мен-те на-зи-ру пу-ко-ти-не и сен-ти-мен-тал-на скло-ност да се, и по-ред све-га, ве-ру-је у „мо-гућ-ност јед-ног остр-ва”, то јест у ме-та-фи-зич-ку иде-ју љу-ба-ви, а сам на-слов при-зи-ва је-дан од ње-го-вих на-ро-чи-то упе-ча-тљи-вих ци-та-та из *Еле-мен-тар-них че-сти-ца*:

„У сре-ди-шту ве-ли-ког при-род-ног вар-вар-ства, људ-ска би-ћа су ус-пе-ла по-не-кад (рет-ко) да ство-ре ма-ла, то-пла ме-ста-шца оба-сја-на љу-ба-вљу. Ма-ле за-тво-ре-не про-сто-ре, не-до-ступ-не за дру-ге, у ко-ји-ма су вла-да-ли ме-ђу-су-бјек-ти-ви-тет и љу-бав.”

У том ци-та-ту са-вр-ше-но је са-же-та сва ком-плек-сност и кон-тра-дик-тор-ност Уелбе-ко-вог про-зног ства-ра-ла-штва, а по-тре-ба овог око-ре-лог ци-ни-ка, ко-ји је у сво-јим ро-ма-ни-ма уко-ри-чио сву из-о-па-че-ност и без-на-ђе са-вре-ме-ног дру-штва, да ве-ру-је у не-што бо-ље и чи-сти-је мо-же де-ло-ва-ти уте-шно на за-пад-ног чи-та-о-ца.

Што се на-шег под-не-бља ти-че, Уелбе-ко-во де-ло је пре све-га иде-ал-но и отре-жњу-ју-ће шти-во за све за-ве-де-не ду-ше ко-је ве-ру-ју да ће им са обе-ћа-ним ула-ском у Европ-ску уни-ју и оче-ки-ва-ним по-ра-стом стан-дар-да и ку-пов-не мо-ћи про-пор-ци-о-нал-но ра-сти шан-се за сре-ћан и ис-пу-њен жи-вот. <

(Јануар-фербуар 2006)